

בית ומשפחה 2

חומר ורוח

עריכה ועיבוד הסדנאות: דבורה רוזנברג, רמה גנול

כותבים: רמה גנול, הרב אוריאל פישר, הרב ראובן עוז

שלמי תודה לכל המחברים ובעלי זכויות הפרסום על הרשות לכלול מיצירותיהם. עשינו כל שביכולתנו לאיתור היוצרים ואם טעינו ותודיעו לנו, נדאג להסרת יצירותיהם. השימוש בחומרים של היחידה לחינוך לחיים במשפחה אפשרי עבור עובדי הוראה ותלמידים במסגרת פעילות מערכת החינוך (כיתתית/ בית ספרית/ בכנס מקצועי). חל איסור על העתקה ו/או עריכה מחדש של החומרים, בחלקם או במלואם והפצתם. אין להפיץ את התכנים בפלטפורמות הפתוחות לציבור שאינו נמנה על עובדי ותלמידי מערכת החינוך, וכל הפועל בניגוד לנ"ל, יישא באחריות. המצגות עוצבו באמצעות אתר Canva - <https://www.canva.com>. © כל הזכויות שמורות למשרד החינוך, מינהל החמ"ד, היחידה לחינוך לחיים במשפחה.

אני רוחני או חומרני?

על חומר ורוח

רמה גנזל

אוכלוסיית היעד: כיתות י'–י"ב | מספר המשתתפים המומלץ: 10 (יכול להתאים גם לכיתה שלמה) | זמן: שני שיעורים
ציוד נדרש: בלונים כמספר המשתתפים (לא מחייב); שני בקבוקים: על אחד כתוב 'חומר' ועל האחר - 'רוח' (לא הכרחי);
דפים שעליהם 'עיגול יממה' כמספר המשתתפים; דפים שעליהם שאלות לפעילות לזוגות (כמספר הזוגות).

רציונל

השיח על המיניות נדרש במקום של קודש וחינוך, והוא איננו עומד לעצמו אלא אמור להשתלב בהקשר חינוכי רחב יותר שיש בו חשיבה על קודש וחול, על החיים בכלל ועל חיי קיום מצוות בפרט. בסדנה זו נכין תשתית לשיח כזה.

מטרות

1. פיתוח יכולת הבחנה בין חומר לרוח בעולם, בחיים בכלל ובחיי התלמיד בפרט;
2. הכרה בטשטוש המאפיין את הגבול בין חומר לרוח, ובהיעדר אפשרות להגיע למיון חד-משמעי הנגרם בשל אותו הטשטוש;
3. התנסות בהסתכלות ממינית על העולם המוכר;
4. הכרת מקורות יהודיים העוסקים בחומר ורוח;
5. הכרת עמדתה המרכזית של היהדות ביחס לחומר ולרוח.

מהלך ההפעלה

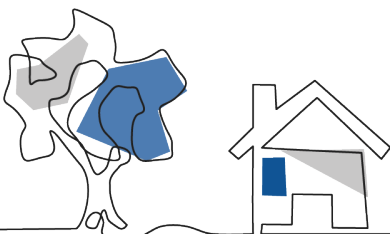
שלב ראשון

שלב זה יישמש פתיח לסדנה כולה. נחלק למשתתפים בלונים (לכל משתתף בלון אחד) ונבקש מהם לנפח אותם ולקשור את קצותיהם.

שאלה

- מה עשינו?

נסתפק בתשובות אחדות ונסכם: קיבלנו חתיכות של גומי, שהן חומר, והכנסנו לתוכן רוח, אוויר. בשיעורנו היום נעסוק בחומר ורוח.

שאלה

← נסו לברר לעצמכם את מקומכם על הציר – האם לדעתכם אתם רוחניים יותר משאתם חומרניים/גשמיים? חומרניים/גשמיים יותר משאתם רוחניים?

(ישנן כיתות שתלמידיהן יעדיפו את המושג חומרני (הנגזר מ'חומר'), ויש שיעדיפו גשמי. המושג צריך להיות בשפה שהתלמידים מבינים.)

נסכם את התשובות. יש להביא בחשבון שייתכן שתהיינה גם תשובות כגון "לא יודע", "לא מבין את המושגים" ודומותיהן.

שאלה

← מה פירוש המושגים?

אחרי שיינתנו כמה תשובות, נגדיר את המושגים בקצרה (לפי הצורך). נציין שרוחניות פירושה עניינים מופשטים כגון רעיונות, אמונות ורגשות; ולעומתה החומריות/גשמיות קשורה לעניינים שעוסקים בדברים מוחשיים כגון חומר, חפצים וגוף, הניתנים לתפיסה באמצעות החושים, ניתן לגעת בהם, לראותם וכדומה.

אם אחרי ההסבר רבים מהתלמידים עדיין מתקשים להבין את מהות המושגים – נאמר שבמהלך השיעור נסביר. ניתן דוגמאות לוידוא הבנה ונבקש שימיינו את המושגים הבאים לרוחני/חומרי-גשמי: תפילה, פיצה, כסף, מוזיקה, גיטרה, בית, משפחה ועוד.

שלב שני

שאלות לדיון

- מה טוב יותר: רוחני או גשמי/חומרי?
- לאן צריך לשאוף בחיים: לכיוון רוחני או גשמי/חומרי? מדוע?

בשיעור מקוון ניתן להציג שאלה בפורמט של גוגל פורמס וליצור מסך משותף, שיאפשר לכל התלמידים לראות את התשובות שמעלים חבריהם (התשובות עצמן עולות למסך המשותף מייד, מבלי ששם המשיב יופיע לצידן). השיתוף עשוי להוסיף עניין.

שאלה לדיון

← לאן היהדות מכוונת אותנו?

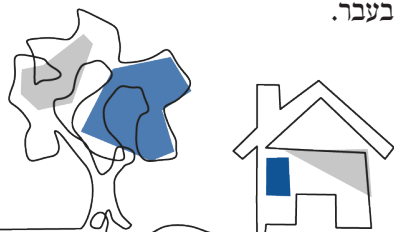
לאחר סבב תשובות נאמר שהיהדות מבקשת רוחניות מתוך איוון. בסיפור הבריאה אנו לומדים שהאדם נברא משני היסודות גם יחד: הוא נוצר מעפר, ואלוהים נפח בו רוח.

החלק הגשמי-החומרי של האדם קשור בצרכים הגופניים שאי אפשר להתקיים בלעדיהם: שינה, אכילה, שתיה, רבייה, טיפול בגוף. אנשים נוטים לראות גם בכסף מהות חומרית (מדוע בעצם?).

החלק הרוחני-הנפשי של האדם עוסק במהויות מופשטות: אמונה, רגשות, חשיבה על משמעות הדברים, על הסיבות שגורמות להם ומטרתם. החלק הרוחני כולל גם ניסיון להתעלות מעל לקיום היומיומי הגופני החומרי.

נקודה למחשבה בכיתות שבהן מתאים לקיים דיון בעל אופי פילוסופי: המילה רוח קשורה לרוח עצמה אולי כי לרוח אין צבע וריח ואינה ניתנת לתפיסה במרבית החושים. הרוח כפי שכותב רבי נחמן מברסלב היא גם כוח המסוגל "להדליק" ניצוצות (שכבו זה כבר) בליבות אנשים.

דיון נוסף שעשוי להתפתח בכיתה ייגע בשאלה אם היום אנחנו חומרניים יותר משהיו בני האדם בעבר.

שלב שלישי

שלב זה ייוחד לברור המקום שתופס כל אחד מן ה'צדדים' הללו בחיינו.

משימה

נחלק לתלמידים דפים שעליהם משורטטים עיגולים המייצגים את היממה (בנספח 1). העיגול מחולק ל-6 חלקים. נבקש מהתלמידים לחלק כל 1/6 של העיגול ל-4 'פרוסות' (תתקבלנה 24 'פרוסות'). כל 'פרוסה' תייצג שעה אחת ביממה.

נבקש מהתלמידים לחשוב על סדר היום שלהם ולבטא אותו ב'עיגול היממה' שלהם:

בכל 'פרוסה' נבקשם לכתוב את הפעילות שהם רגילים לעשות באותה השעה, ולציין ה (חומר) או ר (רוח). אחרי שימלאו העיגול כולו – יסכם כל אחד את הנתונים שלו: כמה משעות היממה הוא מקדישים לרוח, וכמה – לחומר.

אחרי שהמשימה האישית תושלם, נקיים סבב ונאסוף את הנתונים מכולם.

שאלות לדיון ולבחינה עצמית

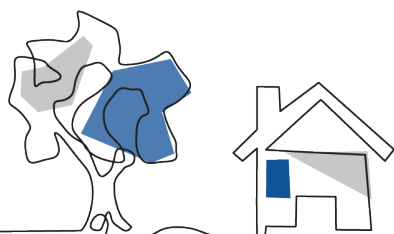
← כמה שעות מוקדשות בכל יממה לרוח? וכמה לחומר?

← ננסה להבין מה עולה מן התשובה: מי 'מנצח'? מי 'תופס' שטח גדול יותר ב'עיגול היממה' – החומר או הרוח?

אפשרות אחרת לחקירה עצמית (חשובה לכיתות ורבליות פחות).

נחלק לתלמידים רשימת פעילויות (בטבלה להלן), ובמרכז הכיתה נציב שני בקבוקים, שעל האחד מהם כתוב 'רוח', ועל האחר – 'חומר'. נבקש מהתלמידים להפריד את הפעילויות לפתקים למיינן לפעילויות השייכות לתחום הרוח ולפעילויות השייכות לעולם החומר, ולשים את הפתקים בבקבוקים המתאימים.

שינה	תפילה	מקלחת והיגיינה	בחירת בגדים התלבשות והסתרקות	קיום מצוות	אכילה ושתייה	לימוד תורה
פעילות גופנית (ספורט)	טיפול בחיית מחמד	פעילות קהילתית או פוליטית	לימודים	התנדבות	התוועדות חסידית	שיחה או בילוי עם חברים
תחזוקת הבית (סדר וניקיון)	השתתפות בהרצאה או בפעולה בתנועת הנוער	הדרכה בתנועת נוער	יצירת אומנות מכל סוג שהוא	האזנה למוזיקה	עבודה	תכנון סדר יום או תכנון העתיד
ביקור חולים	השגחה על אחים	ביקור סבא וסבתא	התבודדות (בסגנון ברסלב)	קריאת ספרים	יציאה לדייט	אחר?

גם בסיום פעילות זו נקיים סבב ובו נאסוף תגובות מכולם (בדרך דומה למוצע בסיום פעילות חלוקת 'עיגול היממה').
לסיום נציע לתלמידים להתחלק לזוגות ולברר לעצמם, כל אחד בעזרת חברו, את החלוקה הקיימת בחיי יום-יום שלהם ואת שביעות רצונם ממנה.

שאלות לסיוע בבירור האישי (מומלץ לצלם את השאלות ולחלק לתלמידים. הן מובאות גם בנספח 2)

- ← מה התחדש לך על עצמך?
- ← איזה חלק מהיום שלך או כמה מהפעילויות שלך מוקדשים לרוח? וכמה לחומר?
- ← האם החלוקה הזאת משביעה את רצונך?
- ← האם היית רוצה לשנות בה משהו? באיזה כיוון?

שלב רביעי

שלב זה ייוחד ללימוד מקור תלמודי הנוגע למורכבות האדם.

תלמוד בבלי, חגיגה טז ע"א

"ששה דברים נאמרו בבני אדם: שלשה כמלאכי השרת שלשה כבהמה.

שלשה כמלאכי השרת: יש להם דעת כמלאכי השרת ומהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת ומספרים בלשון הקדש כמלאכי השרת; שלשה כבהמה: אוכלין ושותין כבהמה ופרין ורבין כבהמה ומוציאין רעי כבהמה."

שאלות לדיון

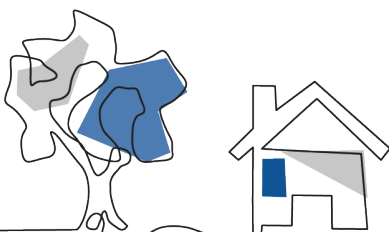
על פי הגמרא לבני אדם יש היבטים רוחניים כמלאכים וחומרניים כבהמות.

- ← לאן מכוונת אותנו הגמרא?
- ← איזה יסוד ראוי להדגיש בחיים?
- ← מה המיוחד בכל אחת מהתכונות הרוחניות?
- ← עד כמה אנו משתמשים בתכונות אלו?

בעקבות הסוגיה לעיל, הרב עדין אבן-ישראל (שטיינזליץ) זצ"ל ביקש לברר מהי המהות האמיתית של האדם. לדבריו, האדם בנוי מצירוף של ניגודים רבים: מלאך ובהמה, גוף ורוח, שכל ורוח, טוב ורע. צירוף הניגודים הזה, דווקא הוא, יוצר אחדות שלמה, שהיא היא המהות האנושית; ואם פוגמים בצירוף המיוחד ומונעים מהאדם להיות בעת ובעונה אחת מלאך וגם בהמה – הוא כבר איננו אדם. גם אין מקום לקיומם של אחד מניגודים אלה בנפרד אלא מציאותם יחד הם המהות של האדם. על האדם מוטלת החובה להתקדם ולא להישאר במקומו. האדם נקרא להתעלות כל חייו, אולם התעלות זו אין פירושה שעליו להפוך עצמו למלאך. אם הקב"ה היה חפץ בכך הוא היה בורא את האדם כמלאך אך רצונו היה לברוא אדם. על האדם מוטלת האחריות להתעלות בדרכו המיוחדת האנושית – כאדם.

(על פי הרב עדין אבן-ישראל [שטיינזליץ], "הקדושה האנושית")

בתוך: להרים את השמים, ירושלים: ספרי מגיד הוצאת קורן, עמ' 26)

← תנו דוגמה להתנהגות שמבטאת ניסיון להידמות למלאך, ודוגמה להתנהגות שמבטאת התעלות אנושית.

שלב חמישי

נציג למשתתפים דף ובו תמונות שהן מטפורות ודימויים לעולם החומר ולעולם הרוח (נספח 3). נבקש מהתלמידים לבחור תמונות המייצגות את היחס בין שני העולמות בחייהם שלהם או בעולם בכלל (על פי הבנתם). נקיים סבב, והתלמידים ישתפו את חבריהם בבחירתם וינמקוה.

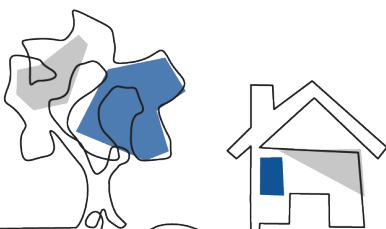
סיכום

היהדות דוגלת בהנפחת הקודש והרוח בתוך עולם החומר.

"קדשנו במצוותיך ותן חלקנו בתורתך" – הנשמות שלנו נשלחו לכאן לפעול בתוך עולם החומר. את המצוות מקיימים בתוך עולם החומר ובכך מקדשים אותו.

תפקידנו לחיות חיים של קודש כיחידים, כמשפחות, כקהילות וכעם בעולם. כשאנו ממלאים כראוי את תפקידנו – "ממלכת כהנים וגוי קדוש" – אנו משפיעים על העולם כולו.

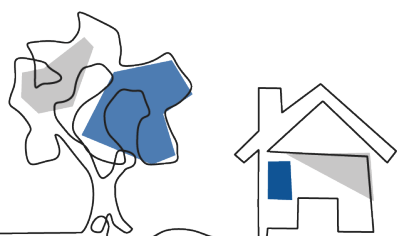
בשיעורים הקרובים נדון במיניות. המיניות נתפסת כחלק הגשמי ביותר של האדם. נזכור במהלך השיעורים את המסגרת של חיי החומר, שבתוכם מתקיימים חיי הקדושה.

נספחים

נספח 1: עיגול יממה

חלקו כל 1/6 מן העיגול ל-4 'פרוסות' (יתקבלו 24 'פרוסות'). כל 'פרוסה' מייצגת שעה אחת ביממה. כתבו בכל 'פרוסה' את הפעילות שאתם רגילים לעשותה בשעה שהיא מייצגת. לצד כל פעילות חומרית כתבו ח (חומר), ולצד כל פעילות רוחנית – ר (רוח).

נספח 2: שאלות לעבודה בזוגות

- מה התחדש לך על עצמך?
- איזה חלק מהיום שלך או כמה מהפעילויות שלך מוקדשים לרוח? וכמה לחומר?
- האם החלוקה הזאת משביעה את רצונך?
- האם היית רוצה לשנות בה משהו? באיזה כיוון?

נספח 3: דף מטפורות ודימויים – חומר ורוח

נר שעווה דולק, עץ עם שורשים ופירות, טנק יורה פגז, שני גלגלי שיניים משולבים זה בזה, בננה מקולפת למחצה, מאפינס עם קצפת ודובדבן, מפת דרכים בסמארטפון, סיר ומכסה, יין ויאנג, עששית דולקת, סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה.

